

SOVET DAVRIDA O'ZBEKISTONDA MANZARA JANRIDA ISHLAGAN O'ZBEK RASSOMLARINING IJODI VA ULARDAGI ASARLARDAGI MAVZULARNI O'RGANISH

Sharipjonov Muhiddin Shokirjon o'g'li - PhD

*Namangan davlat unversiteti Pedagogika fakulteti
Tasviriy va amaliy san'at kafedrasida katta o'qituvchisi
muhiddin.sharipjonov@gmail.com*

Ahmedov Ismoil Ibroxim og'li

*Namangan davlat unversiteti Pedagogika va psixologiya
fakulteti Dastgohli rangtasvir 4-kurs talabasi
aismoil986@gmail.com*

Annotatsiya: Sovet davrining siyosati sabab san'at va madaniyat sohalarida tub o'zgarishlar sodir bo'ldi. Rus zaminida tug'ulib ijod qilgan ijodkorlar Turkiston zaminiga tashrif buyurib o'zlarining rangtasvir yo'nalishidagi ijodiy o'zgarishlarini ham olib keldilar, ularning ta'sirida esa o'zbek rassomchiligida manzara janrida ishlash yangi bosqichga keldi. XIX-asr oxiri XX-asr boshlarida rus rassomlik maktabi ustalari O'zbekiston dastgoh tasviriy san'atining asoschilari bo'lganligini tan olmaslik mumkin emas.

Kalit so'zlar: Manzara, Rus rassomlari, kompozitsiya, ritm, simmetriya, assimetriya, rang, kompozitsion mazmun, perspektiva, havo uyg'unligi, polotno, sujet, markaz, interyer, eksteryer, kontrastlik qonuni.

Kirish: Har bir tarixiy davrning ijobiy va salbiy tomonlari bo'lganidek, bu davr ham shunday jihatlardan xoli emas edi. O'lkamiz tarixining ana shu pallasida ham rus va boshqa xalq vakillarining ta'siri tasviriy san'atni har tomonlama ravnaq topishi uchun alohida ahamiyat kasb etdi. Asta-sekin mahalliy an'analar bilan uyg'un rivojlangan tasviriy san'atimiz rivojiga M.N. O'v ik o'v, L. Bure, S.P. Yu d in . I.S .K azak o'v, N.V. Ryazanov, N.I. Grechaninov, T.N. Nikitin singari rassomlar katta hissa qo'shishdi. XX asrning 20-30 yillariga kelib esa O'zbekiston tasviriy san'ati o'ziga xos shakl-shamoyiliga ega bo'la boshladi. Tasviriy san'atning ijod maydonida yetuk rassomlar faoliyati o'rin oldi. Bulardan A. Volkov. P.V. Kuznetsov, M.N. Kurzin. S.I. Finkelshteyn, N.G. Karaxan, V.I. Ufimtsev, Usta Mo'min (A.N. Nikolayev), N. Kashina, O.K. Tatvosyan, P.P. Benkov, S.M. Kovalevskaya, I. Ikromov, O'. Tansiqboyev, Ch. Ahmarov, L. Abdullayev va

boshqalarning ijodiy namunalari e'tiborga molikdir. Asta-sekin O'zbekiston tasviriy san'ati vakillarining badiiy tafakkuri milliy ruh bilan boyib yangidan- yangi estetik dunyoni kashf eta boshladi. O'zbekistonda rangtasvirning paydo bo'lishida S.Yudin, L.Bure, R.Zommer, N.Karazin va boshqa rassomlar turdilar. Inqilobdan oldingi davr turkistonlik rassomlar ijodidagi o'lkaning biryoqlamaligi XIX-asr oxiridagi manzara rasmiga xos xususiyatlardan biri edi. Plenerdagi rasmlar va tadqiqotlarning aksariyati shahar landshaftiga, xususan, ko'p me'moriy yodgorliklarga bag'ishlangan (V. Vereshchagin, R. Sommer va boshqalar).

Bu davrning barcha rassomlari O'rta Osiyoni ekzotik deb bilishgan [V. Vereshchagin, N. Karazin, R. Sommer]. Garchi L. Bure bu davr asarlarida manzarali vazifalar paydo bo'lsa-da. Bu davr rassomlarining rasmlari ikonografik material sifatida katta ahamiyatga ega. Afsuski, bu davrda yaratilgan ko'plab rasmlar nobud bo'ldi va ko'plari tiklandi. XX-asrning 1920-yillari boshlarida peyzaj rassomlari tabiiy motivlar, landshaftning xususiyatlari va tabiatini ob'ektiv ravishda etkazish g'oyasi haqida tashvishlanmadilar. Garchi XIX-asr oxiridagi landshaft bilan solishtirganda, "an'anaviy" landshaft pasayganga o'xshaydi, ammo bu taassurot faqat ko'rinib turibdi. Gap shundaki, XX-asr boshlari rassomlari (A. Volkov, V. Ufimtsev, ilk U. Tansiqboyev, N. Qoraxon) janr tizimini qat'iy ravishda yo'q qildi, shuning uchun tabiatni erkin talqin qilish sohasidagi siljishlar sezilarli bo'ldi. 1920-yillarda landshaftga oid bo'lmagan tushunchalar doirasi kengayib, ob'yektiv dunyo tasvirini aniq siqib chiqardi va ko'pincha tasvirni butunlay "olib tashladi". O'zbekistonda manzara tasvirining rivojlanishi jahon tasviriy san'atidagi manzara taraqqiyotidan Yevropa san'ati bilan keskin farq qilishi muhim. Masalan, O'zbekiston tasviriy san'atidagi avangard ko'plab tushunchalarni o'z ichiga olgan madaniy qatlamdir: ekspressionizm, kubizm, futurizm. 1920-1930-yillarda aynan shu an'analarda ko'pchilik manzaralar chizilgan. A. Volkov, V. Ufimtsev, ilk U. Tansiqboyev, N. Qoraxon nomlari avangard bilan bog'liq. Avangardning ba'zi xususiyatlari, masalan, dunyoni tanib olish qobiliyatiga qat'iy ishonch va inson ongining cheksiz imkoniyatlariga ishonch Aleksandr Volkov tomonidan uning rasmlarida faol ishlatilgan.¹ Uning landshaftlari plastik izlanishlar, rang muammolarini tushunish, rang massalarining ritmi va yaratilgan rasmlarning istiqbolli chuqur ovozi bilan ko'p edi. Avangard an'analarning asosiy xususiyatlari O'rol Tansiqboevning shakllanishiga yordam berdi. O'zbekistonda avangard rus yoki g'arbnikiga o'xshamas

---

¹ Temirova Muqaddas, & Nazarov Murodjon. (2023). MAHOBATLI RANGTASVIR KOMPOZITSIYASINING ZAMONAVIY USLUBLARI, SHAKLLARINI TALABALARIGA O'QITISHDA YANGICHA YONDASHUV. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10322777>

edi. Uning dastlabki ijodidagi soddalik, hatto, ehtimol, primitivizm yosh O'rol Tansiqboev ijodining e'tiborini tortdi. Oldinga qarab, keling, buni avangardning asosiy xususiyatlari mavjud bo'lgan 1931 yilgi Ko'chmanchi rasm misolida ko'rib chiqaylik. Post-impressionizm an'analariga borib taqaladigan bu tuval romantika va o'z vataniga muhabbat bilan qoplangan. Aynan shu yerda birinchi marta qo'shiq boshlanishini U. Tansiqboyevning rasmlarida kuzatish mumkin, bu esa keyinchalik rassom tomonidan katta epik tuvallar yaratishga olib keladi ("Qayroqqum GESi tongi" 1957 yil". , "Mening qo'shig'im" 1972).

Avvalo, shuni aytish kerakki, har bir narsani o'rganish ona tabiatdan boshlanadi. Serquyosh o'lkamiz tabiatining go'zalligini, tabiatning o'ziga xos kuy bilan jaranglashini, ayni bahor gullarga to'lgan paytda esa uning qo'ynida hayotning naqadar jozibadorligiga hayratlanasan kishi. O'rol Tansiqboyev serquyosh o'lkamizni, rango-rang tabiatini ana shu yo'sinda m ohirona tasvirlaydi. " Mening qo'shig'im " kartinasi m usaw ir umrining so'nggi yillarida yaratilgan. Shuning uchun ham ushbu ajoyib m anzarada rassomning butun ijodiy mehnati, hayot yo'li mujassamlashgandek ko'rinadi. Asarning oldingi planida tog' toshlari bahor tabiatining gullariga burkangan holda jozibali qilib tasvirlangan. Bir qarashda oddiy ko'rinsa-da, bahaybat va nihoyatda ulkan tog'lar bag'rida toshlar tarix sirlarini hikoya qilayotgandek tuyuladi. Rassom o'zining bu asarida tabiatning nafis va nozik go'zalliklarini chizadi. Qo'shiqchining ovozi-yu bastakorning kuyi - barcha-barchasini ishtirok ettirayotgandek ko'rinadi tasvirlarda go'yo. O n a tabiat bag'riga kirib, o 'z ovozi bilan kuylagan yoqimli qo'shig'ini " Mening qo'shig'im " deb aytadi.

Yuqoridagi rassomlarning asarlarida dekorativ va impulsiv xususiyatga ega bo'lgan peyzaj janrining keyingi rivojlanishi tabiatshunoslik orqali asta-sekin atrofdagi dunyoni realistik talqin qilishga keladi ([P. Benkov, Z. Kovalevskaya, shuningdek, A. Volkov, N. Qoraxan, O'. Tansiqboevlarning keyingi asarlari). Peyzaj rasmida birinchi qadamni Pavel Benkov landshaftning haqiqiy tasviriga qo'ydi. Uning san'atining mavzusi lirik, kamerali manzara edi. Shu ma'noda, landshaftda impressionistlar san'atini meros qilib olgan shahar istiqbollari chizig'i tasvirlangan. P. Benkov rejalarining panoramik qurilishi tufayli havo bilan to'ldirilgan landshaftni yaratadi. Perspektiv va havo muhiti uning landshaftlarining hal qiluvchi tarkibiy qismidir. P. Benkov uchun landshaft hududning ko'inishi emas, balki shahar hayotining ko'inishidir. Bunday nomuvofiqlik juda muhim, obrazning deyarli o'zagini tashkil etadi va shuning uchun tasvir mavzusiga qarab janrni aniqlash ancha qiyin, chunki asarga janr tipologiyasi nuqtai nazaridan baho berish qiyin. Impressionistlar singari, P. Benkov ham shaharni o'ziga xos mahalliylik sifatida

ham, uning hayotining yaxlitligi bilan ham, uning me'moriy xususiyatlaridan bahramand bo'lish bilan cheklanib qolmaydi "Bahor" (1942), "Ariqli ko'cha" (1944), "Samarqand Registonida" (1946), "Bibixonimda erta bahor" (1947) manzaralari antik davrning diqqatga sazovor joylariga, klassitsizm landshaftiga xos "xarobalar"ga qaratilgan. Manzaraning havo orqali talqin qilinishi Samarqand maktabi rassomlarining o'ziga xos xususiyati edi [Z. Kovalevskaya, R. Timurov, A. Razikov, A. Abdullaev, L. Abdullaev, R. Ahmedov], ularning asoschisi Pavel Benkov edi.²

Urushdan keyingi davr landshaftining rivojlanishi biroz dramatik edi, chunki ko'rib chiqilayotgan davr mafkurasi nuqtai nazaridan mamlakatga landshaftlar kerak edi, bu erda asosiy qahramonlar o'z ona yerini o'zgartiruvchi odam edi va tasvir. tabiat faqat fon sifatida xizmat qilgan. Shunga qaramay, shuni ta'kidlash kerakki, ko'plab ustalar ijodida aynan manzara harakatlantiruvchi kuch, turtki bo'lib, keyinchalik betakror manzaralar yaratilishiga olib keladi va milliy rassomlik maktabining tan olinadigan xususiyatiga aylanadi. Biroq, shuni ta'kidlash kerakki, 1950-yillarda manzara O'zbekistonda san'atning yetakchi janrlaridan biriga aylandi. Bu boshqa janrlarning rivojlanishi bilan umumiy bo'lgan tendentsiyalarni ko'rsatadi. Garchi ko'rib chiqilayotgan davr mafkurasi manzaraga imkon bermagan bo'lsa-da, shunga qaramay, landshaft katta rasmlarda bir-birini to'ldiruvchi rol o'ynagan. Va eng qiziqarli topilmalarni eskizlarda ko'rish mumkin. Aynan ochiq havoda chizilgan chizmalar bu davr landshafti rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini belgilab berdi. O'rganilayotgan davr landshafti rus realistik landshafti,

1960-1980-yillarda O'zbekistonda manzara tasvirining rivojlanish dinamikasi va tendentsiyalarini o'rganish rangtasvir tizimidagi manzaraning tipologiyasida "sof tabiat" landshafti va "ikkinchi muhit" landshafti olinadi.³ An'anaga ko'ra, landshaftda tog'lar mavzusi ustunlik qiladi. "Ikkinchi muhit" landshaftida sanoat mavzusi va eski shahar mavzusi ustunlik qiladi. Bu yillarda bokira va yodgorlik landshaftining bir turi shakllangan. Rassomlikda asosan ikki yo'nalish rivojlanadi: birinchidan, tasviriy san'at asoschilari ijodi bilan bog'liq bo'lgan hamda impressionistik va rus rangtasvir an'alariga asoslangan plener (tonal), P. Benkov orqali K. Korovingacha, ya'ni

² Temirova, M. (2023). THE ABILITY OF THE TEACHER TO APPLY THE TECHNOLOGIES OF INDIVIDUAL WORK WHEN TEACHING STUDENTS THE LESSONS OF SKILLFUL PAINTING. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(3), 177-181.

³ Ruzinov, B. A. (2023). TASVIRIY SAN'AT RIVOJLANISH TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATLI JIHATLARINI O'RGANISH VA TAXLIL QILISH. Models and methods for increasing the efficiency of innovative research, 2(19), 1-8.

o'shalarga ko'tariladi. Tabiatdan ishlashga katta ahamiyat bergan rus rassomlari. Ikkinchidan, tasviriy-strukturali (dekorativ), bir tomondan - rus cezanneizmi an'analaridan, ikkinchi tomondan - milliy san'at an'analaridan. Inson tomonidan yaratilgan "ikkinchi muhit" xususiyatlari (marhum U. Tansiqboyev va N. Qoraxan, G. Abduraxmonov, V. Petrov, K. Bogoduxov). Peyzaj janrining o'zgarishi tabiati va o'ziga xosligini falsafiy tushunish (E. Melnikov, Yu. Strelnikov, G. Ulko, R. Charyev, Yu. Taldykin, Ya. Salpinkidi, B. Jalalov, A. Mirzaev, V. Chub).). Ushbu bo'linishdan landshaft janrining ikkita belgilovchi tendentsiyasi eng ko'p ajralib turadi. Ulardan biri inson muhiti mavzusidir.

Keyingi tendentsiya - umumlashtirilgan ma'noda tabiatning roli. Asosiysi, inson va uning dunyo haqidagi falsafiy tushunchasi. Hamma narsaga shuni qo'shamizki, tematik rasmda peyzajning roli o'sib bormoqda, shuning uchun tasviriy san'at umuman janrlarning o'zaro kirib borishi davrini boshdan kechirmoqda. Shuni ta'kidlash kerakki, bugungi kunda klassik landshaftda ham haqiqat, ham plener bo'lgani bilan hamisha rang-barangligi bilan ham o'ziga xosligi, ya'ni o'zining kuch-qudratini, ma'naviyatini, mazmunini rang orqali ochib berishi alohida ahamiyatli ko'rinadi.

Ko'plab iste'dodli peyzaj ustalarining ishi (R. Charyev, R. Ahmedov, J. Umarbekov, Y. Salpinkidi, E. Chernyshov, E. Melnikov, A. Jamolov, J. Usmonov, F. Axmadaliyev, I. Shin, A. Mirsagatov, A. Mirzaev va boshqalar) xizmat qilishi mumkin. umumiy janr yo'nalishiga ega individual stilistik uslubning yorqin namunasi sifatida. Peyzaj rasmi katta ahamiyatga ega, bu erda asosiy o'rinni eski shahar, tog' landshafti mavzulari egallaydi. Bir qarashda oddiy bo'lmagan lirik manzaralar ijodkorlarning ona yurtga bo'lgan chuqur muhabbatini, vatanparvarlik tuyg'usini ochib beradi.

R.Ahmedov, X.Mirzaahmedov, A.Mirsagatov, Y.Salpinkidiy, A.Yunusov, I.Shin ijodida O'zbekistonning go'zal tabiati obrazlarining ko'p qirrali timsollari topilgan. Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, O'zbekistonning zamonaviy landshaft tasviri chuqur hayotiy kuzatishlar va tabiatni asosiy ilhom manbai sifatida tushunishga asoslangan.

XX-asrda O'zbekiston landshaftining rivojlanishi va shakllanishi. - bu butun jahon tasviriy san'atining rivojlanishi va shakllanishi tizimidagi arziyas qismidir. U janr evolyutsiyasini, o'z g'oyalarini shakllantirishni, haqiqiy san'at tug'ilishi uchun barcha zarur shart-sharoitlarni to'liq qamrab oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Baymetov, B. B., & Sharipjonov, M. S. O. (2020). Development Of Students' Descriptive Competencies In Pencil Drawing Practice. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 2(08), 261-267.
2. Baymetov, B., & Sharipjonov, M. (2021). OLIY PEDAGOGIK TA'LIMDA TALABALARGA INSON QIYOFASINI AMALIY TASVIRLASH JARAYONIDA IJODIY KOMPYETYENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH. *Academic Research in Educational Sciences*, 2(3), 1066-1070.
3. Boltaboyevich, B. B., & Shokirjonugli, S. M. (2020). Formation of creative competences of the fine art future teachers describing geometrical forms (on sample of pencil drawing lessons). *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 10(5), 1996-2001.
4. Байметов, Б., & Шарипжонов, М. (2020). ОЛИЙ ПЕДАГОГИК ТАЪЛИМДА ТАЛАБАЛАР ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ИНДИВИДУАЛ ТАЪЛИМ БЕРИШ МЕТОДИКАСИ (ҚАЛАМТАСВИР МИСОЛИДА). *Academic research in educational sciences*, (4), 357-363.
5. Байметов, Б. Б., & Шарипжонов, М. Ш. (2020). ТАСВИРИЙ САНЪАТДАН МАЛАКАЛИ ПЕДАГОГ КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШДА НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАРНИНГ УЙҒУНЛИГИ. *ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ*, (SI-2№ 3).
6. Sharipjonov, M. S. O. G. L. (2021). OLIY PYEDAGOGIK TA'LIMDA TALABALARGA MUAMMOLI MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH TECHNOLOGIYALARI. *Science and Education*, 2(2), 435-443.
7. Шарипжонов, М. Ш. (2020). Бўлажак тасвирий санъат ўқитувчисининг касбий маҳоратларини такомиллаштиришда амалий машғулотларни ташкил этиш методикаси. *Молодой ученый*, (43), 351-353.
8. Шарипжонов, М., & Икромова, М. Д. (2018). TASVIRIY SAN'ATDA ANIMALIZM JANRI. *Научное знание современности*, (5), 94-96.
9. Temirova Muqaddas, & Nazarov Murodjon. (2023). MAHOVATLI RANGTASVIR KOMPOZITSIYASINING ZAMONAVIY USLUBLARI, SHAKLLARINI TALABALARIGA O'QITISHDA YANGICHA YONDASHUV. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10322777>

10. Temirova, M. (2023). THE ABILITY OF THE TEACHER TO APPLY THE TECHNOLOGIES OF INDIVIDUAL WORK WHEN TEACHING STUDENTS THE LESSONS OF SKILLFUL PAINTING. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(3), 177-181.
11. Shokirjon o'g'li, S. M. (2022). O 'ZBEK VA XORIJIY MANZARACHI RASSOMLARNING MAVZULI KOMPOZITSIYA YARATISHDA RANG KOLORITLARIDAN FOYDALANISH. *Journal of new century innovations*, 17(1), 126-130.
12. Ruzinov, B. A. (2023). TASVIRIY SAN'AT RIVOJLANISH TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATLI JIHATLARINI O'RGANISH VA TAXLIL QILISH. Models and methods for increasing the efficiency of innovative research, 2(19), 1-8.
13. Ibragimjon o'g'li, A. K. (2023). ZAMONAVIY DIZAYN TENDENSIYALARI. *Journal of new century innovations*, 21(2), 10-17.
14. Темирова, М. И. (2022). ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО И ЕГО СОДЕРЖАТЕЛЬНАЯ СУЩНОСТЬ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1(2).